

SACANDO AS CORES

Informe 2021 do Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia

Adicado a Samuel Luiz
e a todas as vítimas da LGTBIfobia.

Coordinación e autoría

Óscar Rodríguez Fernández
Pablo Zas Varela

Colaboradores

Ana G. Fernández
Carlos Manuel Tilve Álvarez

Maquetaxe e deseño

Impresión

Subvencionado por

Co apoio de

A Coruña, outubro de 2022

AGRADECIMENTOS

A realización deste informe do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia non sería posible sen o traballo e a participación do persoal voluntario deste servizo. Grazas a este equipo continuamos ano a ano mellorando a calidade do mesmo. Unha peza clave entre este grupo de persoas é o avogado, Mario Pozzo-Citro Comesaña, que ao longo do pasado ano adicou de maneira altruista un número importante de horas á defensa das vítimas da LGTBIofobia.

Os menores trans e as súas familias ocuparon unha boa parte do labor diario do observatorio, un colectivo que require dunha atención especial e duns coñecementos, que non serían os mesmos sen o apoio e a dedicación de Pilar Fonte Collado.

Como xa ven sendo habitual, a colaboración con outras entidades LGTBI é clave na atención e rexistro dos incidentes de odio que acontecen na nosa comunidade. Durante o 2021 o Agrouir da Ulloa, Amizando, Arelas, Avante LGBT+, o Comité AntiSIDA da Coruña (CASCO), Nós Mesmas e Pvlse facilitaron o noso traballo e foron asociacións aliadas fronte ao odio. A maiores, tamén queremos resaltar as alianzas con outras organizacións como as Cociñas Económicas da Coruña e Ferrol, Cruz Vermella, Fundación 26D, Médicos do Mundo, SOS Racismo e aos programas Vagalume e Violetas de Cáritas. A cooperación con estas entidades do Terceiro Sector complementan os servizos que ofertamos desde o observatorio.

Un dos piares sobre os que se asenta o traballo do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia é o da prevención. Sen o soporte de centros como o IES Afonso X O Sabio (Cambre), IES de Cacheiras (Teo), IES Eduardo Pondal (Santiago de Compostela), IES Isidro Parga Pondal (Carballo), IES Macías O Namorado (Padrón), CEIP María Barbeito (A Coruña), IES Nº1 (Ribeira), IES Rafael Dieste (A Coruña) e o IES San Rosendo (Mondoñedo) non teríamos chegado a máis 1200 alumnas, alumnos e alumnes da nosa terra. Grazas á comunidade educativa destas institucións académicas por formar en valores como a igualdade ou a diversidade. A maiores destas formacións en centros educativos queremos poñer en valor a aposta decida do persoal do servizo de urxencias do Hospital Universitario da Coruña, quenes participaron nestes obradoiros co fin de mellorar a atención ás persoas LGTBI que precisan dos seus coidados.

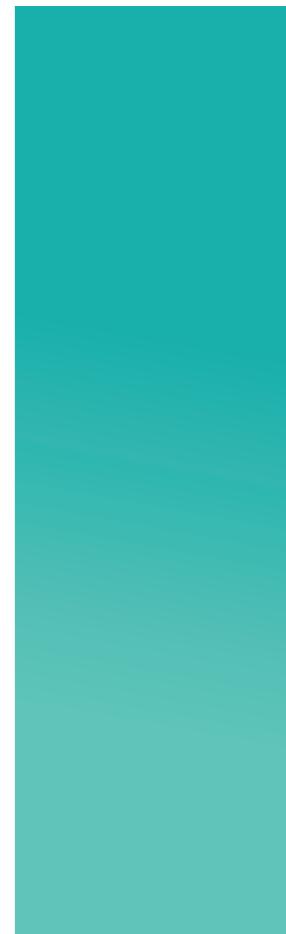
O Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia naceu no 2017 grazas ao financiamento do Concello da Coruña, única institución que segue apoianto orzamentariamente o funcionamento diario deste servizo, malia a que desde os seus comezos este observatorio actúa en toda Galicia. Porén, ao longo do pasado ano leváronse a cabo colaboracións puntuais con outros concellos como o de Camariñas, Narón, Ribeira e Oleiros. Agardamos manter estas relacións e ampliar a listaxe de municipios que fomenten as políticas LGTBI.

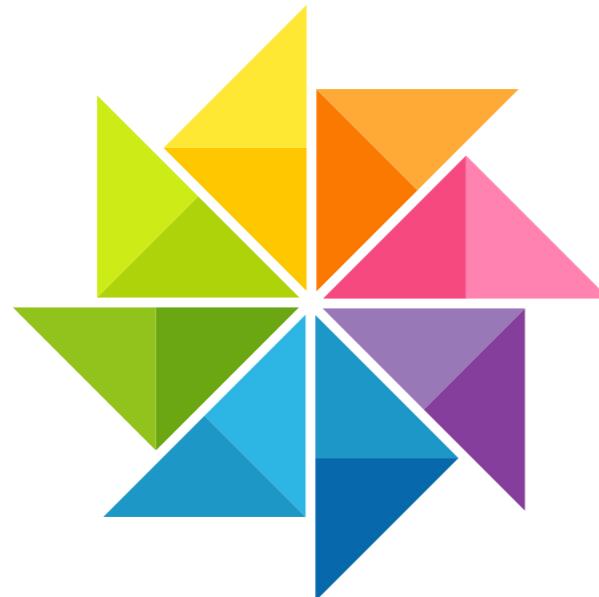
Xunto co sector público, o tecido empresarial privado ten que ser un actor fundamental na integración das persoas LGTBI no mercado laboral, especialmente do

colectivo trans. É por iso que queremos agradecer un ano máis á dirección do centro comercial Marineda City por permitirnos achegar o noso traballo á sociedade nas épocas de Nadal e do Orgullo. Precisamente nesas datas tamén visibilizamos as diferentes realidades da nosa comunidade en colaboración coas zapaterías Krack e a súa colección *Fans of Humans*. E, como, *Sen Cultura non hai Orgullo!* agradecemos a todas as librarías da Coruña que sumaron esforzos na campaña *Librarías Orgullosas*: Alita Comics, A Tobeira de Oza, aZeta, Berbiriana, Couceiro, Fiandón, Livraría Suévia, Metrópolis Cómics, Moito Conto, Nobel e Xiada.

Finalmente, pero non menos importante, queremos agradecer a profesionalidade do equipo de participación cidadá da Policia Nacional, unha unidade aliada e indispensable para o noso observatorio. Como fundamental é tamén o traballo en rede con outras entidades da Federación Estatal de Lesbianas, Gais, Trans, Bisexuais, Intersexuis e más (FELGTBI+) e observatorios contra a LGTBIofobia de todo o Estado, como o Observatori contra l' homofòbia (OCH) ou o observatorio LGTBI+ de Vitoria, IKUSUNE.

2021 non foi un ano doado para o Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia; é por iso que non podemos deixar de agradecer todas as mostras de agarimo de persoas anónimas así como as aportacións que contribuíron a continuidade deste servizo dirixido ao conxunto da cidadanía. Millóns de grazas!

ÍNDICE DE CONTIDOS

Presentación.....	2
1 Introdución.....	4
1.1 Xustificación do Observatorio.....	4
1.2 Estrutura do informe.....	5
2 Memoria de actividades.....	6
3 Metodoloxía.....	8
3.1 Xénero.....	8
3.2 Idade.....	8
3.3 Nacionalidade.....	8
3.4 Orixe dos datos.....	8
3.5 Temporalidade dos datos.....	9
3.6 Perfil afectivo-xenérico das persoas usuarias.....	9
3.7 Localización e distribución xeográfica.....	9
3.8 Tipoloxía dos asesoramentos.....	10
3.9 Tipoloxía dos incidentes de odio.....	10
3.10 Eido do incidente.....	10
4 Análise dos datos.....	12
4.1 Xénero das persoas usuarias.....	12
4.2 Idade das persoas usuarias.....	13
4.3 Nacionalidade das persoas usuarias.....	14
4.4 Canle de contacto.....	16
4.5 Distribución temporal de novos casos atendidos.....	17
4.6 Perfil afectivo-xenérico das persoas usuarias.....	18
4.7 Distribución xeográfica das atencións.....	19
4.8 Tipoloxía dos asesoramentos.....	20
4.9 A LGTBIfobia.....	21
5 Conclusóns e recomendacións.....	24
6 Bibliografía.....	28

PRESENTACIÓN

Las cifras del informe 2021 del Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia deben movernos a todos a la reflexión. Algunas de sus conclusiones son muy preocupantes, como la evidencia de que crecen alrededor del 40% las agresiones contra personas del colectivo LGTBI y aumentan casi el doble los incidentes de odio. Esta última cifra es aún más alarmante si, como confirman los datos de la encuesta sobre este tipo de agresiones realizada por el Ministerio del Interior, entre el 80% y el 90% de estos delitos no llegan a denunciarse.

Los datos que recoge el informe indican, en primer lugar, que no podemos dar por conquistados los derechos de las personas LGTBI y que sigue siendo necesario luchar cada día y en todos los ámbitos contra la discriminación. El auge de determinados partidos políticos -no sólo en nuestro país sino en toda Europa- que cuestionan los avances conseguidos en este y otros terrenos, supone una amenaza cierta sobre las libertades sociales que hay que combatir, sobre todo, con información.

Por eso, iniciativas como este dossier, que alcanza su cuarta edición, son imprescindibles para mantenernos alerta. La difusión del trabajo realizado por el observatorio, con la que el gobierno municipal está plenamente comprometido, es clave para la toma de conciencia de la ciudadanía en general y también para el diseño de acciones por parte de las instituciones públicas y privadas, asociaciones y grupos de interés. Los datos, aunque sean preocupantes, son la mejor herramienta para tomar el pulso a nuestra sociedad, elaborar directrices y trabajar para conseguir que A Coruña sea una ciudad cada vez más acogedora, tolerante y respetuosa con la diversidad.

2021 foi un ano marcado de novo pola pandemia e as restricións, condicionando a forma de facer activismo. Malia isto, o observatorio e ALAS puideron adaptarse para seguir prestando un servizo fundamental para a sociedade, especialmente para a comunidade LGTBI.

O 2021 foi, fundamentalmente, un ano marcado tristemente polo asasinato de Samuel Luiz na nosa cidade. Un suceso terrible que sacou ás rúas á cidadanía de todo o Estado para pedir o fin da violencia contra a nosa comunidade e que ningún máis morra ao berro de "maricón de mierda".

A raíz deste asasinato e da cobertura mediática que o acompañou, produciuse un aumento da visibilidade do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia e da nosa entidade. Como pode verse nos datos recollidos, os incidentes de odio aumentaron notablemente nas semanas posteriores. É difícil establecer se o aumento vén dado pola visibilidade que esa cobertura mediática deu á nosa entidade ou se pola contra é un aumento real auspiciado, entre outros, polo auxe dos discursos da ultradereita e o seu branqueamento por parte de medios de comunicación e outros axentes.

Independentemente disto, queda claro que o observatorio segue a ser más necesario ca nunca. Cada ano atendemos a máis persoas, este ano dobrando case ao anterior. Queda claro tamén que o activismo ten moito percorrido por diante, xa que a nosa comunidade aínda non goza dos mesmos dereitos e liberdades que o resto da sociedade.

Faise necesario que as institucións e organizacións sociais da Coruña traballen conjuntamente co fin de implementar medidas efectivas para atallar a desigualdade e poñer freo ás agresións e incidentes de odio. Non hai espazo para a indiferenza ou a relativización cando as nosas vidas están en xogo!

Desde ALAS A Coruña e o seu servizo, o Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia, seguiremos a traballar incansablemente para acadar unha cidade máis diversa e igualitaria para toda a cidadanía.

Yoya Neira Fernández

Teniente de alcaldesa y concejala de Igualdad, Bienestar Social y Participación.

Ana G. Fernández

Presidencia ALAS A Coruña

1

INTRODUCIÓN

O Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia naceu en decembro de 2017 co obxectivo principal de rexistrar a violencia cara a comunidade LGTBI na nosa cidade e a súa comarca. Porén, coa publicación no 2018 do primeiro informe deste servizo de ALAS A Coruña, fíxose patente que a área de actuación do observatorio abrangía o conxunto do territorio galego coa súa actuación nas catro provincias.

Ano a ano, o observatorio traballa na mellora da recollida dos datos para ofrecer unha visión máis axustada da situación das persoas LGTBI en Galicia. Coa publicación deste informe, ALAS A Coruña fai un exercicio de transparencia sobre o uso que fixo dos fondos públicos, indispensables para o bo funcionamento deste servizo aberto a toda a cidadanía, independentemente da súa orientación sexual ou identidade de xénero.

Os datos recollidos e analizados neste informe, ao igual que nas pasadas edicións do mesmo, serán compartidos con diferentes institucións públicas (Ministerio do Interior, Valedora do Pobo, etc.) e servirán de base para outros estudos a nivel nacional, como o que leva a cabo a FELGTBI+, a través do seu proxecto, *Redes contra el odio*.

Compre salientar que este informe foi elaborado conjuntamente por persoal técnico e voluntario de ALAS A Coruña. Un ano máis queremos denunciar o infrafinanciamento ao que se enfrenta no día a día este servizo que, a pesares de ter un ámbito de actuación autonómico unicamente recibe apoio económico do Concello da Coruña.

1.1 Xustificación do Observatorio

O Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia xurdiu no ano 2017 como resposta a varios casos de LGTBIofobia que chegaron en anos anteriores á asociación ALAS A Coruña. Segundo o exemplo de comunidades coma a madrileña e a catalá, onde xa existían observatorios coordinados por entidades LGTBI, as persoas asociadas de ALAS decidiron poñer en marcha un proxecto similar na Coruña. Desde os seus comezos, este proxecto estivo apoiado polo Concello da Coruña que detectou a necesidade dun servizo destas características.

Escoitar, asesorar, acompañar, denunciar, rexistar e previr son os eixes de acción do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia. Estas tarefas son levadas a cabo conjuntamente entre o persoal técnico e voluntario de ALAS A Coruña.

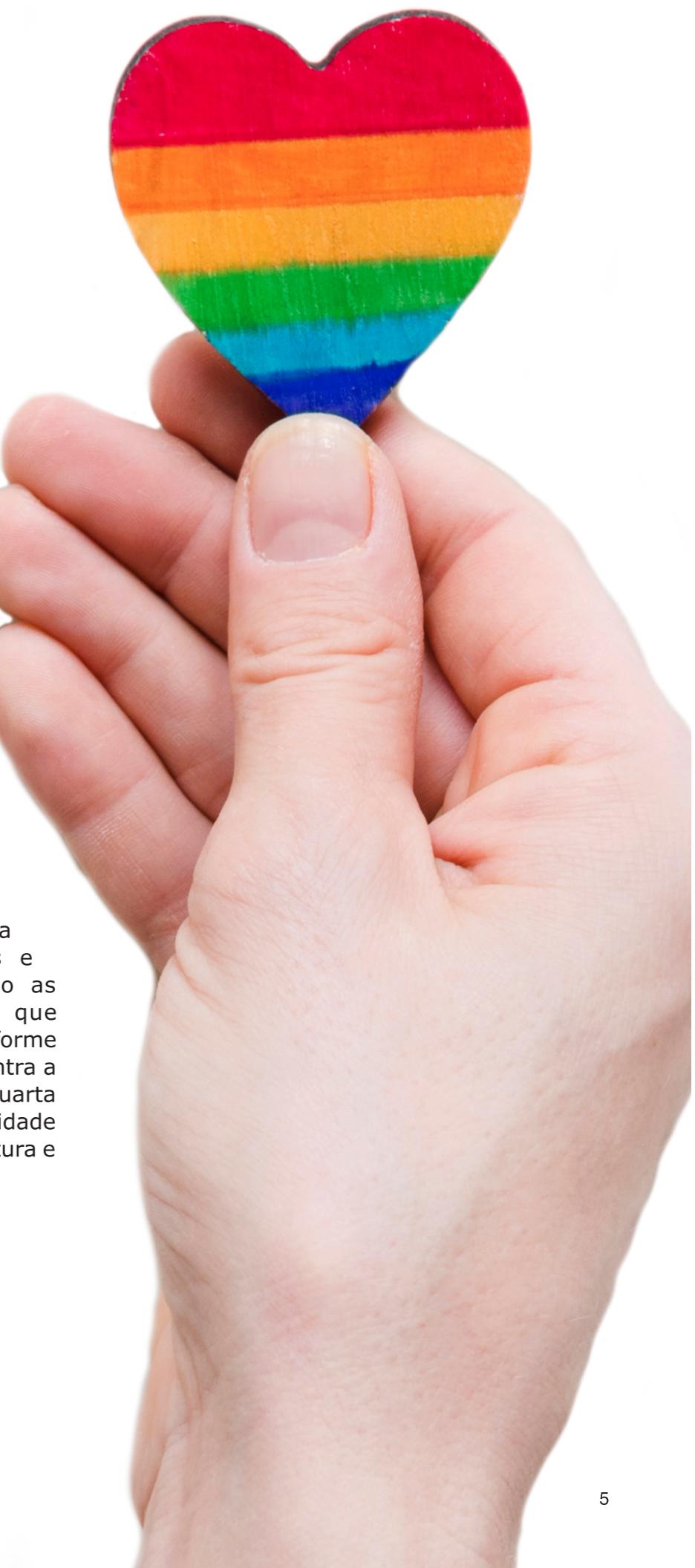
Amais de atender ás vítimas da LGTBIofobia, este proxecto realiza accións formativas en centros educativos, empresas e institucións, así como obradoiros abertos á participación do conxunto da cidadanía.

Outro dos puntos chave do traballo do observatorio é o asesoramento en materias relacionadas coa Diversidade Afectiva, Sexual, de Xénero e Familiar (DASF), orientada tanto á comunidade LGTBI como á sociedade en xeral.

1.2 Estrutura do informe

Ao longo do ano, o persoal técnico e voluntario do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia fixo unha análise precisa da situación da comunidade LGTBI, empregando ferramentas cuantitativas e cualitativas.

O informe comeza cun breve resumo das actividades levadas a cabo polo observatorio ao longo dos doce meses. Antes de entrar na análise minuciosa dos datos, explícase a metodoloxía empregada, tanto para a recollida como para a análise dos mesmos. Neste informe vese mellorada con respecto á da pasada edición, reformulando a tipoloxía dos asesoramentos e fusionando nun mesmo capítulo as conclusións e recomendacións que pechan esta nova edición do informe anual do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia. Finalmente, nesta cuarta edición quixemos mellorar a calidade das gráficas para facilitar a súa lectura e comprensión.

2

MEMORIA DE ACTIVIDADES

Ao longo do ano, o Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia levou a termo diversas actividades de diferente natureza, distribuídas da seguinte maneira:

Xaneiro

- Carta conjunta cos observatorio contra a LGTBIofobia de Cataluña e de Vitoria ante o *Defensor del Pueblo* para denunciar o infrafinanciamento destes servizos.
- Adhesión ao manifesto *Feministas por los derechos de las personas trans* impulsado pola Federación Estatal de Organizaciones Feministas.

Febreiro

- Adhesión ao programa de inserción laboral da FELGTBI+, *Yes We Trans*.
- Sinatura do convenio de colaboración para a atención psicolóxica de mulleres LTB coa Fundación 26D.
- Asistencia ao obradoiro online *Justicia restaurativa y delitos de odio anti-LGBT* no marco do proxecto *Let's Go By Talking* organizado pola Universitat de Barcelona.

Marzo

- Xuntanza na Deputación da Coruña coa deputada provincial María Muíño, responsable da área de igualdade da Deputación da Coruña.
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES Isidro Parga Pondal, Carballo.
- Participación na mesa *Buenas Prácticas de Asistencia a Víctimas de Violencia contra las Mujeres* no marco do proxecto europeo SeRV organizado pola asociación Consensus.

Abril

- Xuntanza con Mónica Martínez, concelleira de Ciudadanos no Concello da Coruña.
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES San Rosendo, Mondoñedo.
- Ponencia no seminario organizado pola UNED *Policía, Diversidade LGTBIQ+ y Derechos*.
- Xuntanza co equipo de Igualdade do Concello de Narón.

Mai

- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES Afonso X O Sabio, Cambre.
- Presentación do informe do 2020 do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia
- Formación en materia de DASXF ao profesorado do CEIP María Barbeito, A Coruña.
- Xuntanza co grupo LGTBI do PSdeG - PSOE
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES N°1 de Ribeira.
- Ofrenda floral ás vítimas da LGTBIofobia na árbore de Elisa e Marcela no parque de San Diego, A Coruña.
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES de Cacheiras, Teo.

Xuño

- Participación no Orgullo LGTBI de Narón.
- Xuntanza coa subdelegada do goberno en Galicia.
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES Macías O Namorado, Padrón.

- Reunión coa secretaria xeral de igualdade da Xunta de Galicia.
- Formación en materia de DASXF á mocidade do campamento urbano do Concello de Narón.
- Xuntanza coa técnica de igualdade do Concello de Camariñas.

Xullo

- Posto informativo no Orgullo LGTBI de Ribeira.
- Ponencia *Dous proxectos de ALAS A Coruña: Observatorio e Red Educa* no marco das celebracións do Orgullo LGTBI organizado polo Concello da Coruña.
- Reunión co equipo do Espazo Diverso do Concello da Coruña.
- Persoamento de ALAS A Coruña como acusación popular no caso de Samuel Luiz.
- Xuntanza co grupo municipal do BNG no Concello da Coruña.
- Sinatura do manifesto *La diversidad construye ciudadanía* impulsado pola Fundación Triángulo.
- Reunión das organizacións LGTBI coa deputada provincial María Muíño.
- Xuntanza con SOS Racismo.

Agosto

- Reunión coa concelleira de Igualdade e a directora do Centro de Información á Muller do Concello de Carballo

Setembro

- Xuntanza co grupo municipal da Marea Atlántica no Concello da Coruña.
- Reunión co PSdeG-PSOE.
- Formación en materia de DASXF ao persoal do servizo de Urxencias do Hospital da Coruña.
- Xuntanza co equipo de Igualdade do Concello de Narón.

Outubro

- Mesa informativa na I Feira do Voluntariado Xuvenil organizada polo Concello de Oleiros.
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES Rafael Dieste, A Coruña
- Xuntanza co grupo municipal da Marea Atlántica no Concello da Coruña.

Novembro

- Reunión co delegado da Xunta de Galicia na Coruña.
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES N°1 de Ribeira
- Participación no *Encontro con Entidades Especializadas na Atención a Colectivos con Dificultades de Inserción* organizado pola área de Emprego do Concello da Coruña.
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES Eduardo Pondal, Santiago de Compostela.
- Organización da vixilia contra a LGTBIofobia, A Coruña.
- Asistencia ao encontro anual co departamento de Participación Cidadán da Policía Nacional, A Coruña.
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES Afonso X O Sabio, Cambre.
- Xuntanza anual das asociacións LGTBI que participan no proxecto *Red Educa* da FELGTBI+.

Decembro

- Formación en materia de DASXF ao profesorado no IES N°1 de Ribeira.
- Concentración na Coruña contra a derogación das leis LGTBI e trans na Comunidade de Madrid.
- Formación en materia de DASXF ao alumnado do IES Eduardo Pondal de Santiago de Compostela.
- Participación no *Encontro con Entidades Especializadas na Atención a Colectivos con Dificultades de Inserción* organizado pola área de Emprego do Concello da Coruña.
- Posto informativo no Centro Comercial Marineda City da Coruña.

3

METODOLOXÍA

Para o bo funcionamento dos seus servizos, o observatorio conta cun equipo formado por catro persoas voluntarias que traballan de maneira conxunta co persoal técnico, composto por dúas persoas. Este equipo humano realiza de maneira regular formacións, tanto internas como externas, en materia de atención ás vítimas de delitos de odio. Neste apartado abordaremos a forma e os métodos de recollida e análise dos datos deste informe.

Xénero

Emprégase esta clasificación e non a típica de sexo, habitual en moitos informes socio-demográficos, xa que entendemos que reflicte mellor a realidade da comunidade LGTBI, especialmente a do colectivo trans. Rexístranse as seguintes categorías:

Masculino
Feminino
Non binario

Estes datos están recollidos no apartado 4.1.

Idade

Agrúpanse ás persoas usuarias do servizo en rangos de idade de dez anos para facilitar a análise dos datos rexistrados.

Estes datos están recollidos no apartado 4.2.

Nacionalidade

Diferénciase entre persoas con nacionalidade española e estranxeira e, dentro deste último grupo, clasifícanse dacordo coa súa nacionalidade concreta.

Estes datos están recollidos no apartado 4.3.

Orixén dos datos

O contacto co Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia realizaase a través de diferentes canles:

- Teléfono: chamadas recibidas ao móvil do observatorio, ás que se lle suman as do móvil de ALAS A Coruña.
- Web: formularios de contacto enviados ás webs do observatorio e de ALAS A Coruña.
- Redes sociais de ALAS A Coruña: Facebook, Twitter, Instagram e Whatsapp (vincellado ao móvil do observatorio).

- Apps de contactos: Grindr e Wapo.
- Mails do propio observatorio e de ALAS A Coruña.
- Persoas asociadas a ALAS A Coruña.
- Entidades: Cruz Vermella, Médicos do Mundo, Vagalume, Nós Mesmas, FELGTBI+, Concello da Coruña, PVLSE, Agrocurir, CASCO, Avante LGBT+, Arelas e Amizando

No gráfico recollido no apartado 4.4 terase en conta unicamente a primeira toma de contacto das persoas ou entidades co observatorio, xa que as posteriores poden darse por outras vías.

Temporalidade dos datos

A recollida dos datos que aparecen neste informe abrangue desde o 1 de xaneiro do 2021 ata o 31 de decembro do 2021.

No gráfico recollido no apartado 4.5 amósase o número de novos casos (persoas ou entidades) que se puxeron en contacto co observatorio ao longo dos diferentes meses do ano. Neste gráfico só se terá en conta a primeira atención de cada un dos casos.

Perfil afectivo-xenérico das persoas usuarias

Para unha análise máis sinxela dos datos obtidos, este estudo non diferencia entre a orientación afectiva-sexual e a identidade sexo-xénero, empregando as seguintes categorías:

Lesbiana
Gai
Trans
Bisexual
Asexual
Heterosexual

Estes datos están recollidos no apartado 4.6.

Localización e distribución xeográfica

Para a análise dos datos diferéncianse seis zonas xeográficas:

A cidade da Coruña.
A comarca da Coruña, comprendida polos concellos de: Abegondo, Arteixo, Bergondo, Cambre, Carral, Culleredo, Oleiros e Sada.
Galicia.
Resto do Estado.
Marrocos
Suiza.

Estas localizacións refírense unicamente ao lugar desde o que se solicita o asesoramento ou no que se rexistra o suceso, polo que non ten porqué coincidir coa

nacionalidade da persoa atendida. Estes datos están recollidos no apartado 4.7.

Tipoloxía dos asesoramentos

Este informe define as atencións como cada un dos contactos que unha persoa usuaria ten co persoal do servizo. En cada atención, a persoa pode plantear distintas problemáticas que demanden de máis dun asesoramento co fin de obter unha solución ou consello sobre a súa situación.

Independentemente de que un asesoramento débase a unha solicitude de servizo ou a un incidente percibido como discriminatorio, compre recoller cal é a motivación desta solicitude. Cos datos recollidos obtense unha listaxe das causas, que abranguen as seguintes:

- Asesoramento laboral.
- Asesoramento legal.
- Asesoramento social.
- Asesoramento sanitario.
- Asesoramento administrativo.
- Asesoramento educativo.
- Acompañamento.

En consecuencia, unha mesma atención pode requerir de varios asesoramentos e todos eles deben ser contabilizados. Por iso, esta tipoloxía non é excluínte. Estes datos están recollidos no apartado 4.8.

Tipoloxía dos incidentes de odio

A tipoloxía dos incidentes de odio fai referencia á forma na que se materializa a LGTBIfobia contra a vítima. Esta pode ser más ou menos violenta, pero sempre supón un menoscabo dos dereitos da persoa que contacta co observatorio. Deste xeito clasifícanse os incidentes en:

- Acoso.
- Ciberacoso.
- Agresión verbal.
- Agresión física e verbal.
- Danos ao patrimonio.
- Denegación de servizos.
- Violencia intraxénero.

Compre destacar que sobre esta clasificación faise unha segunda de carácter cualitativo, onde se teñen en conta os incidentes violentos directamente contra as persoas. Así, calificamos como agresións os incidentes de tipo verbal, físico e verbal, o acoso, o ciberacoso e a violencia intraxénero.

Estes datos están recollidos no apartado 4.9.

Eido do incidente

No caso de que a atención estivese motivada por un comportamento percibido

como discriminatorio, recóllese o eido no que este incidente de odio tivo lugar. As diferentes categorías observadas son:

- Acollida: fai referencia aos incidentes que tiveron lugar en servizos destinados á atención das persoas solicitantes de asilo e refuxio.
- Doméstico: incidentes que tiveron lugar no núcleo de convivencia, sexa este o familiar ou non.
- Educativo: incidentes acontecidos en espazos de educación formal.
- Laboral: fai referencia aos incidentes vencellados ao lugar de traballo.
- Lecer: incidentes que aconteceron en espazos de hostalaría e deportivos.
- Redes sociais: todos os incidentes acontecidos nas diferentes plataformas dixitais.
- Sanitario: fai referencia aos incidentes que tiveron lugar en centros de atención primaria e hospitais.
- Vía pública: incidentes que aconteceron en rúas, prazas, estradas, etc. polas que transitan peóns ou automóbiles.

Estes datos están recollidos no apartado 4.9.

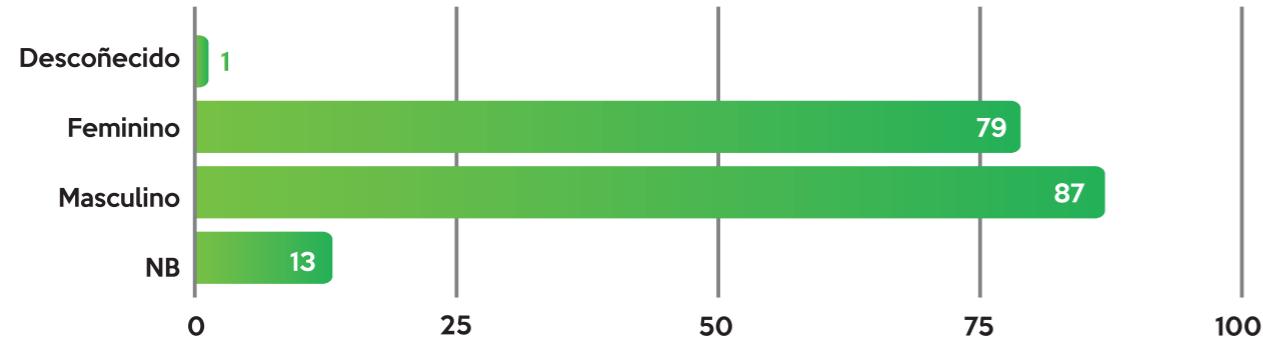
4

ANÁLISE DOS DATOS

Finalizado o exercicio 2021, levouse a cabo unha análise cuantitativa e cualitativa dos datos recollidos do que se puideron extraer os seguintes resultados:

Os datos recollidos durante o ano 2021 abranguen un total de 354 atencións a 201 persoas diferentes. Isto supón un incremento dun 40% no número de atencións totais e dun 76% no número de persoas totais atendidas polo Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia con respecto aos mesmos datos do ano 2020.

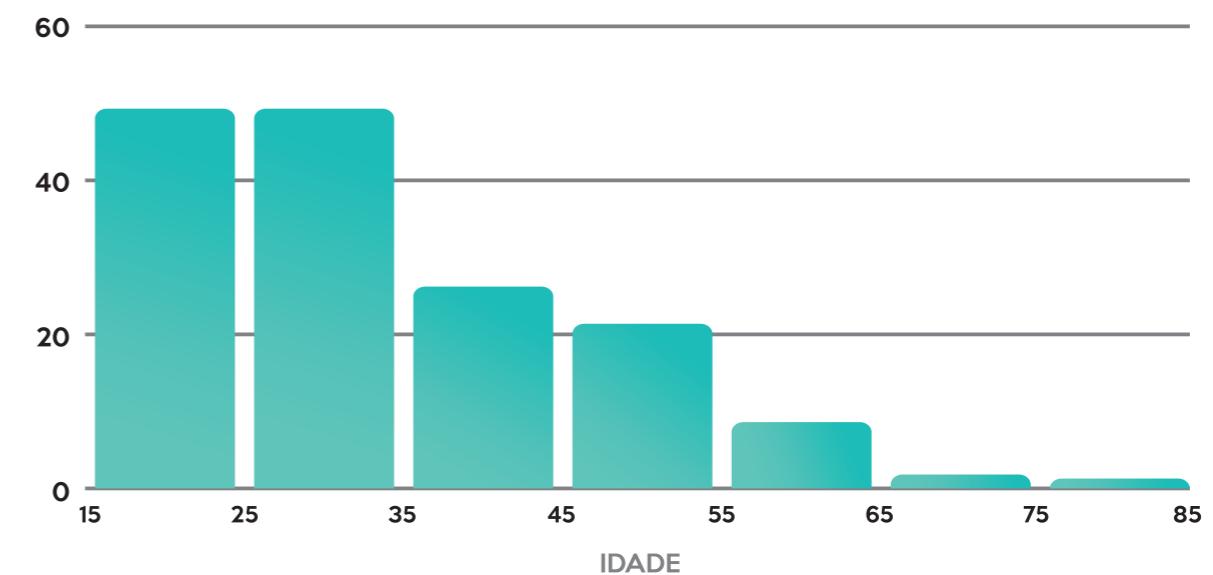
4.1 Xénero das persoas usuarias

Nesta gráfica observamos que, por segundo ano consecutivo, existe praticamente unha **igualdade no número de homes e de mulleres que fan uso do servizo**. Compre salientar o aumento con respecto ao anterior informe **no número de persoas que se definen como non binarias**.

A existencia dunha persoa de xénero descoñecido débese a que contactou co observatorio a través do formulario web de denuncia no que non é obligatorio aportar esta información.

4.2 Idade das persoas usuarias

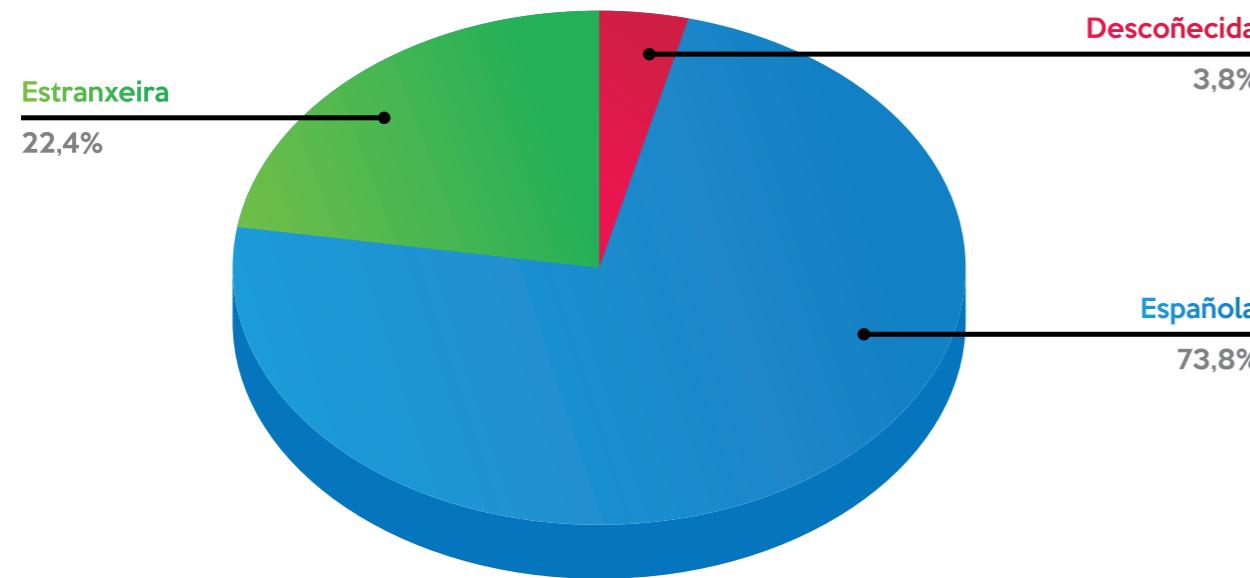

A poboación que maior uso fai dos servizos do observatorio sitúase nas franxas de idade entre os 15 e os 34 anos. Isto supón unha baixada na idade media das persoas usuarias con respecto ao 2020. Dentro deste grupo de idade, **as persoas más novas, entre 15 e 24 anos, reclamaron principalmente a derivación cara servizos de atención psicolóxica especializados na comunidade LGTBI**.

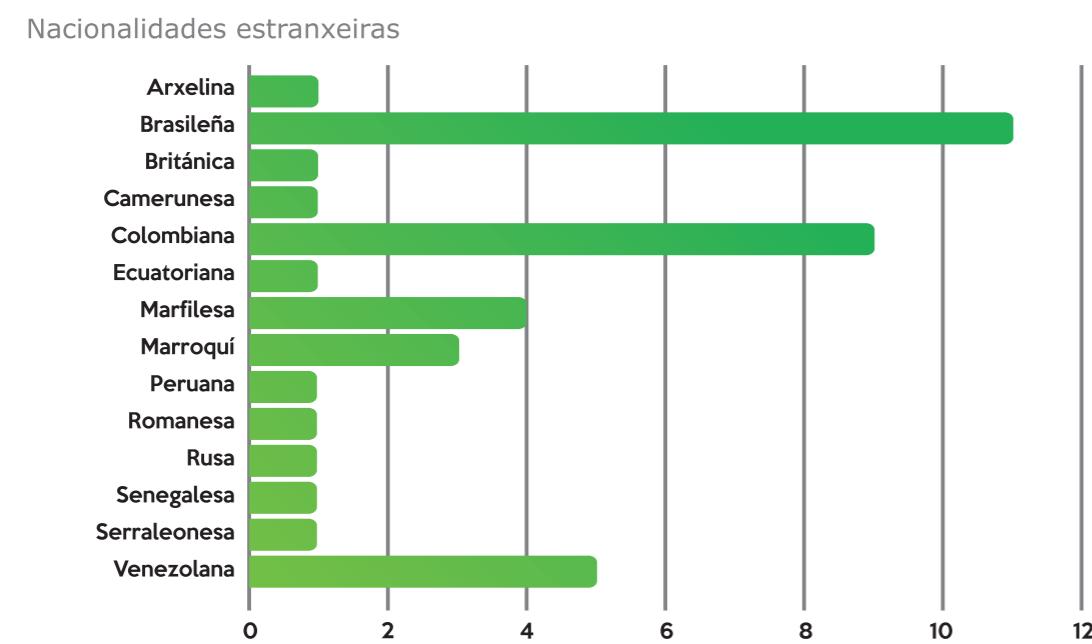
Por cuarto ano consecutivo consolídase o baixo número de persoas atendidas maiores de 60 anos. Este colectivo reclama principalmente compañía e información para familiares que pertenecen á comunidade LGTBI.

Informe tras informe a recollida de datos realiza dun xeito sistemático e, nesta edición, tan só descoñecemos a idade dun 6,46% das persoas usuarias. Este dato supón reducir prácticamente á metade o número de persoas que non revelan a súa idade. As múltiples formas de entrar en contacto co observatorio facilitan o anonimato pero perxudican a recollida de certos datos de carácter persoal, como a idade.

4.3 Nacionalidade das persoas usuarias

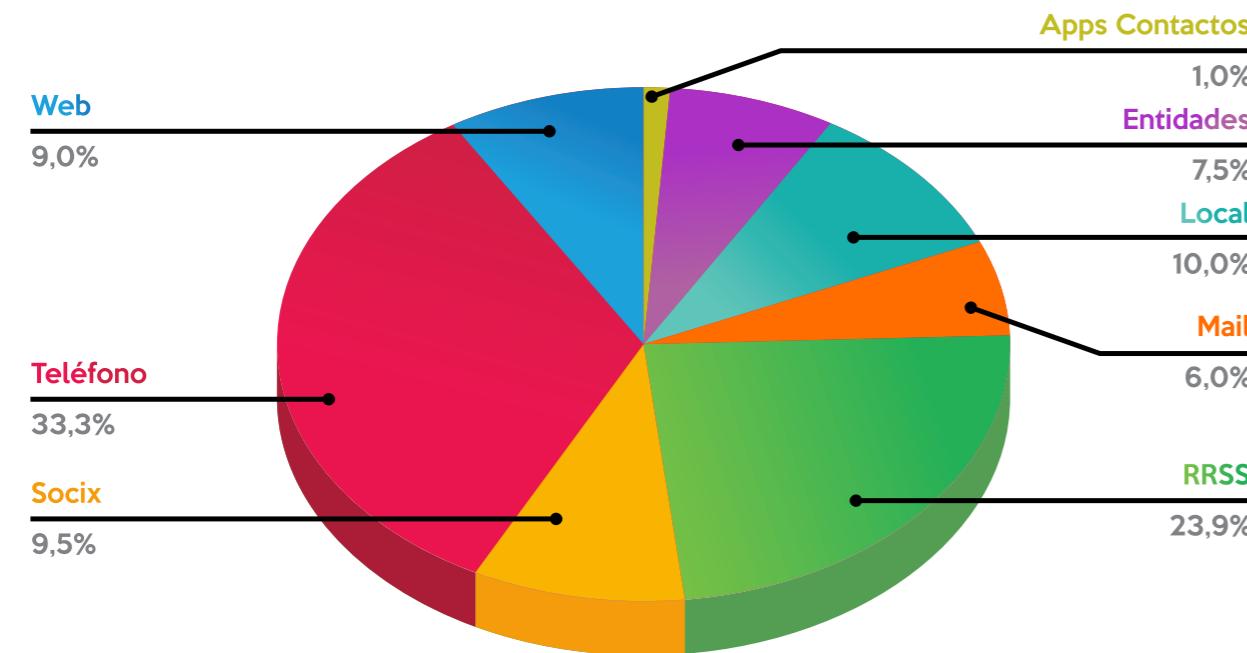
As persoas de nacionalidade española son as que acudiron en maior medida ao Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia. A apertura paulatina de fronteiras entre países fixo que no 2021 a porcentaxe de persoas estranxeiras atendidas polo servizo case recuperase os niveis do informe do 2019.

Desde o nacemento deste servizo, en decembro de 2017, os datos recollidos ao longo de 2021 son os que mostran unha **maior diversidade de nacionalidades, chegando a sumar un total de 15**, e entre as que figura a española. Brasil, Colombia e Venezuela ocupan os tres primeiros postos en canto ao número de persoas atendidas polo observatorio, descartando ás persoas de nacionalidade española. A situación de inestabilidade que está a vivir Venezuela desde hai anos, así como as políticas de persecución da comunidade LGTBI por parte do goberno de Bolsonaro en Brasil e uns niveis de violencia inasumibles pola poboación LGTBI de Colombia (Palomino, 2021), deducimos que son a causa que explica estes datos.

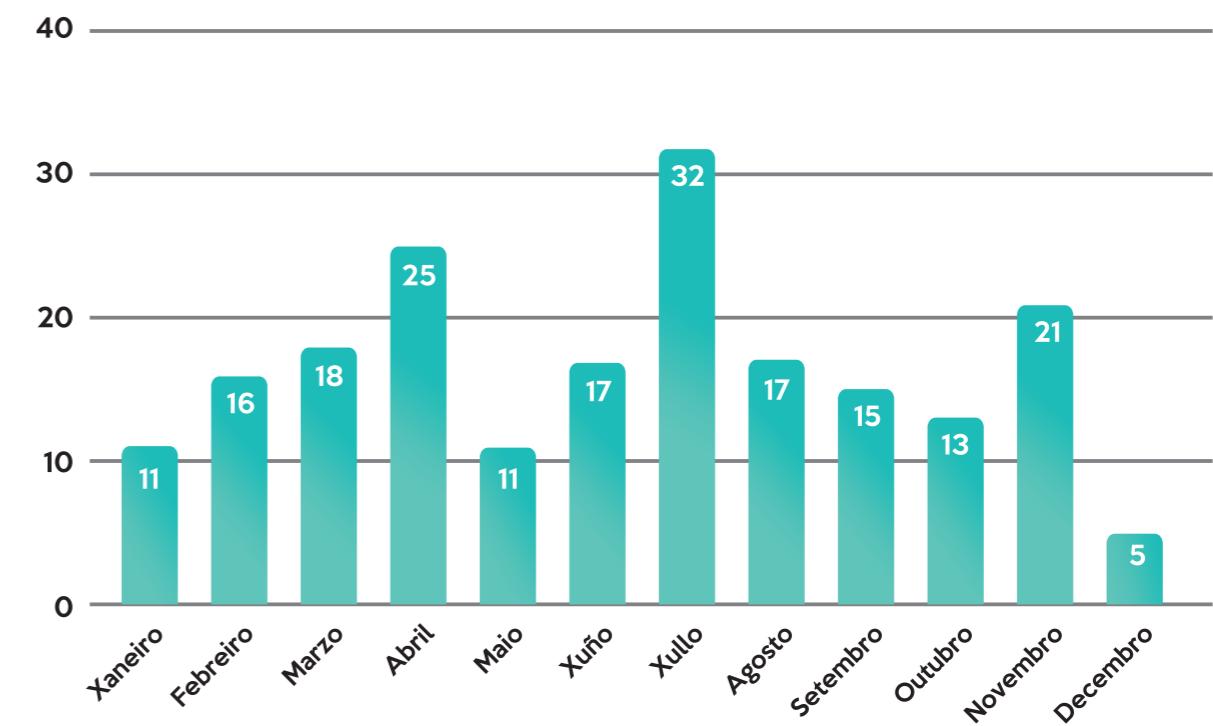
4.4 Canle de contacto

Esta gráfica fai referencia á canle de comunicación que empregan as persoas usuarias no seu primeiro contacto co observatorio. Como ven sendo tradicional **afíánzase como principais vías de comunicación o teléfono móvil e as redes sociais, que supoñen o 57,2% do total de primeiros contactos co servizo**. Xa a grande distancia, cun 10% atopamos ás persoas que optan por acudir de xeito presencial á sede do Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia para recibir o primeiro asesoramento por parte do persoal técnico.

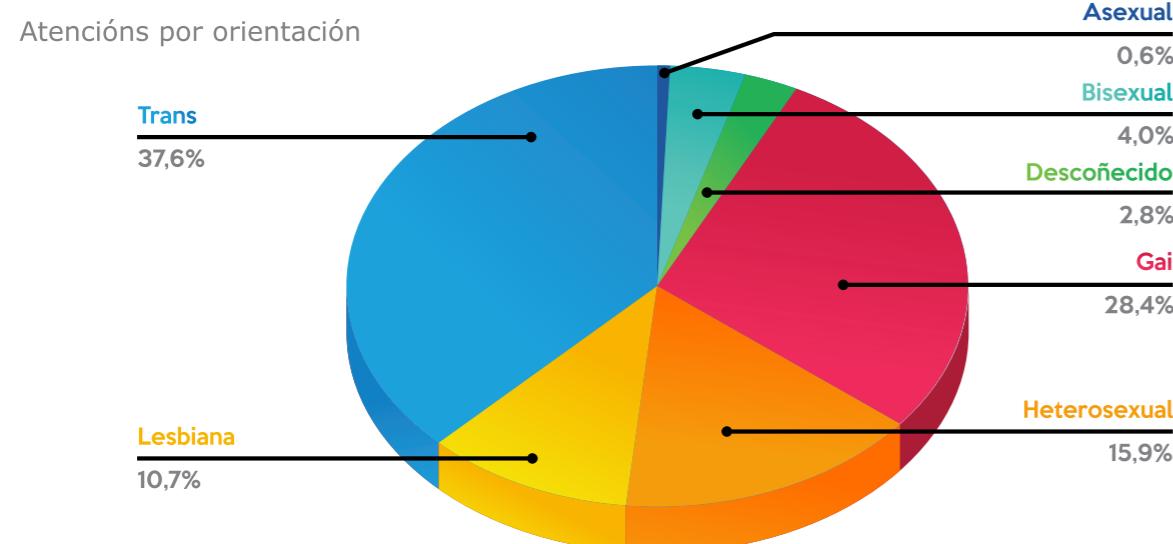
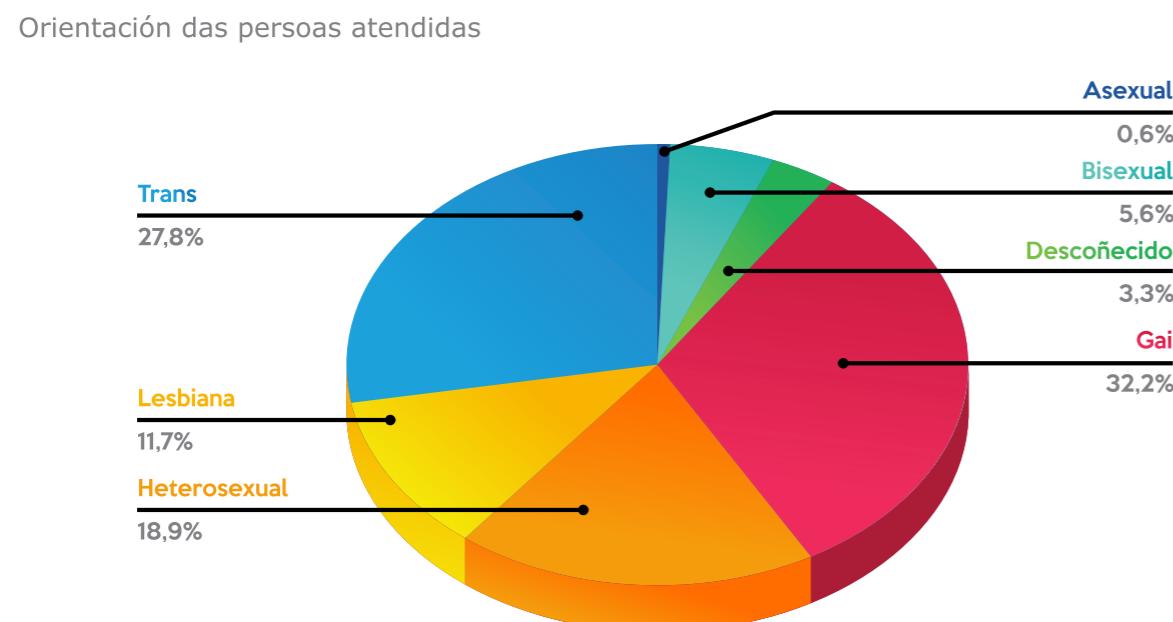
Desde os seus inicios, o Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia apostou fortemente por unha presenza online, provocada tamén polo feito de non ter tido sempre un espazo físico propio onde atender con calidade e dignidade ás persoas. Este coidado da presenza online trae consigo bos resultados, a suma das apps de contacto, o mail, as webs e as redes sociais supoñen o 39,9% dos primeiros asesoramentos ás persoas usuarias.

4.5 Distribución temporal dos novos casos atendidos

Os datos deste gráfico representan ás 201 persoas atendidas ao longo dos doce meses que analiza este informe, tomando como referencia a data do primeiro contacto entre a persoa e o servizo. Neste período **a mediana de entrada de novos casos por mes ao servizo é de 16,5**. Observando en detalle a entrada de novos casos por mes, **compre destacar xullo que praticamente duplica esta mediana**. Este aumento exponencial no número de novas atencións é unha **consecuencia directa do asasinato de Samuel Luiz**, xa que así llo comunicaron ao personal técnico do observatorio as persoas atendidas.

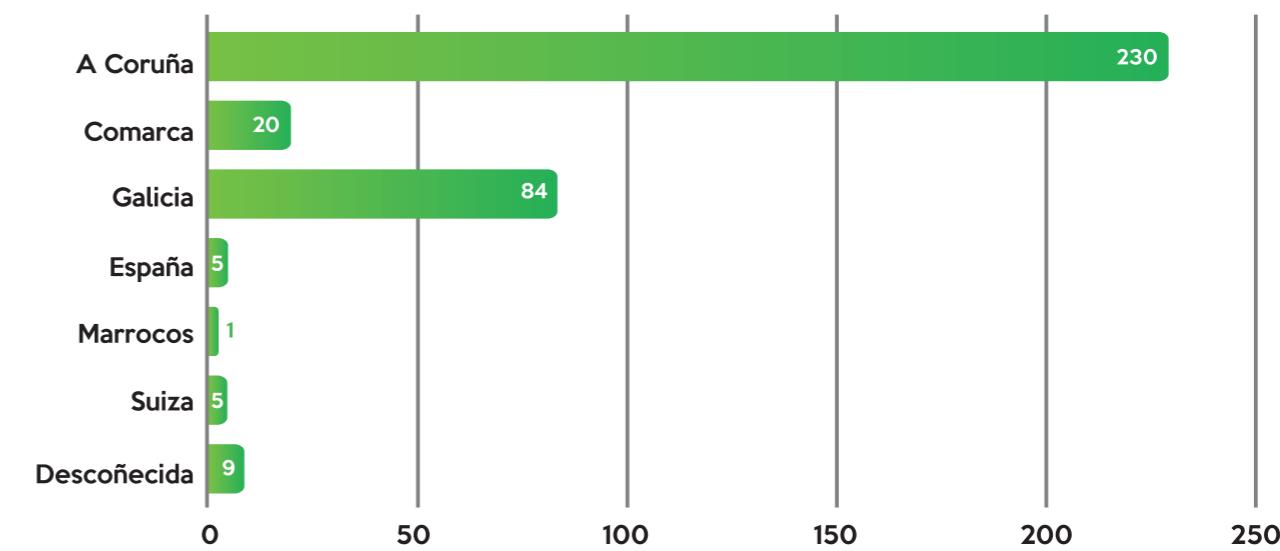
4.6 Perfil afectivo-xenérico das persoas afectadas

Unha edición máis, os homes gais continúan a ser o perfil de persoas usuarias que más se achegan ao observatorio, pero son as persoas trans as que precisan dun maior número de atencións. Este servizo ten ás persoas heterosexuais como terceiro grupo máis numeroso, tanto no número de persoas usuarias como nas atencións recibidas, o que proba que o Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia é un servizo dirixido ao conxunto da cidadanía.

A maiores, compre destacar as dúas atencións recibidas por parte dunha persoa asexual. Por vez primeira, este colectivo entra a formar parte dos datos do observatorio. Finalmente, as porcentaxes tipificadas como "descoñecido" están vinculadas ás atencións online, nas que as persoas usuarias decidiron non aportar este dato.

4.7 Distribución xeográfica das atencións

Como se pode observar no gráfico, más da metade do total das atencións deste servizo tiveron como destinatarias persoas residentes na cidade da Coruña, o que representa o 64,97% do total das mesmas. Esta porcentaxe supón un incremento do 8,62% con respecto aos datos do anterior informe. Por segundo ano consecutivo a poboación da cidade da Coruña é quen más se está a beneficiar dos servizos do observatorio. Estes números pódense explicar polo feito de que a sede do observatorio atopase nesta urbe, sumado a que por vez primeira as oficinas do observatorio estiveron abertas durante todo o 2021.

A comarca da Coruña representa o 5,65% das atencións, o que supón un descenso notable das mesmas. No pasado informe estas representaban o 11,51% do trabalho do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia. De toda a comarca, as principais beneficiarias foron as persoas residentes en Oleiros, seguidas das de Cambre, Arteixo, Sada e Culleredo.

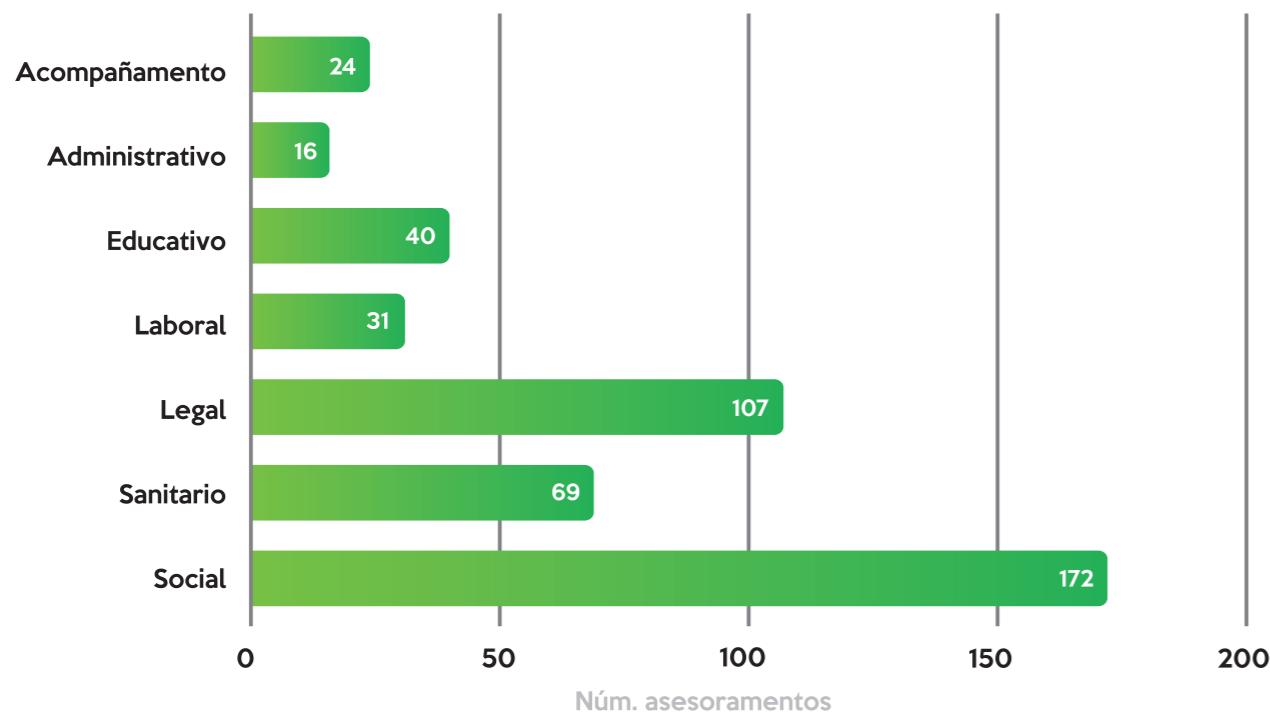
A nosa comunidade autónoma, excluíndo a cidade da Coruña e a súa comarca, benefíciase do 23,73% do total de atencións. Un ano máis, compre destacar a **asimetría entre as provincias atlánticas (A Coruña e Pontevedra) e as do leste de Galicia (Lugo e Ourense)**, onde as primeiras supoñen a práctica totalidade das atencións.

Noutros lugares do Estado as atencións do observatorio tiveron como fin a colaboración neste en diferentes proxectos de investigación vinculados a temas tan dispares como a PrEP, o turismo LGTBI ou as discriminacións cara o colectivo trans. Madrid, Palma de Mallorca, Salamanca e Sevilla foron as cidades desde onde contactaron co servizo.

A atención dunha persoa residente en Marrocos trátase dun caso no que esta sufre LGTBIofobia e solicita información para abandonar este país. As cinco atencións de Suiza están vinculadas unha galega emigrada neste país.

Finalmente, 9 das 354 atencións totais levadas a cabo polo observatorio non poden ser localizadas. Trátase de asesoramentos online, nos que as persoas decidiron non aportar estes datos.

4.8 Tipoloxía dos asesoramentos

Por terceiro ano consecutivo os asesoramentos sociais foron os maioritarios. A gran distancia destes atópanse os de tipo legal, vencellados principalmente a casos de LGTBIofobia e información sobre procesos de asilo e refuxio. A terceira posición está composta por asesoramentos do eido sanitario. Conforman esta tipoloxía a solicitude de información relativa ás terapias de reemprazamento hormonal, acceso á PrEP, derivacións a profesionais da saúde mental especializados na atención á comunidade LGTBI ou o acceso das persoas migrantes ao Sistema Nacional de Saúde.

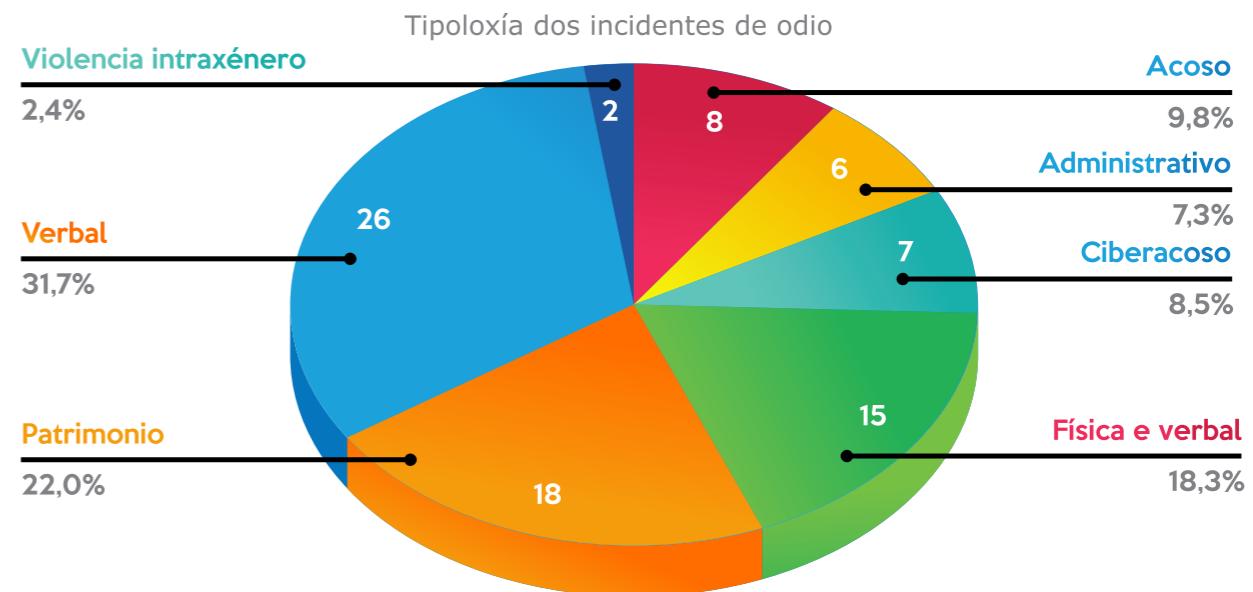
Compre destacar o **aumento con respecto a anteriores informes dos asesoramentos educativos** centrados na súa maioría na resolución de dúbidas por parte do profesorado en materias relacionadas coa educación en DASXF ou na aplicación de protocolos vencellados á identidade de xénero ou ao acoso escolar. Tamén é importante subliñar a colaboración cos equipos de investigación de diferentes universidades.

Finalmente, remarcar a forte baixada nos acompañamentos realizados por este servizo, que no pasado informe ocupaban o segundo posto, en gran medida consecuencia da soildade e o illamento froito da COVID-19 que padecían, sobre todo, as persoas de maior idade da comunidade LGTBI. Ao longo do 2021, os acompañamientos realizados responden, principalmente, a visitas á comisaría para interpoñer denuncias por agresións.

4.9 A LGTBIofobia

Ao longo destes doce meses o observatorio rexistrou 82 incidentes de odio, dos cales 58 poden ser considerados como agresións cara á comunidade LGTBI galega. Tal e como se aclarou na metodoloxía deste informe, son consideradas agresións os incidentes de odio de tipo verbal, físico e verbal, o acoso, o ciberacoso e a violencia intraxénero, polo que quedan exentos da categorización de agresións os incidentes vencellados a danos cara o patrimonio e a denegación de servizos.

Estes datos comparados aos do anterior informe amosan un **aumento do 70,83 % en canto aos incidentes de odio.**

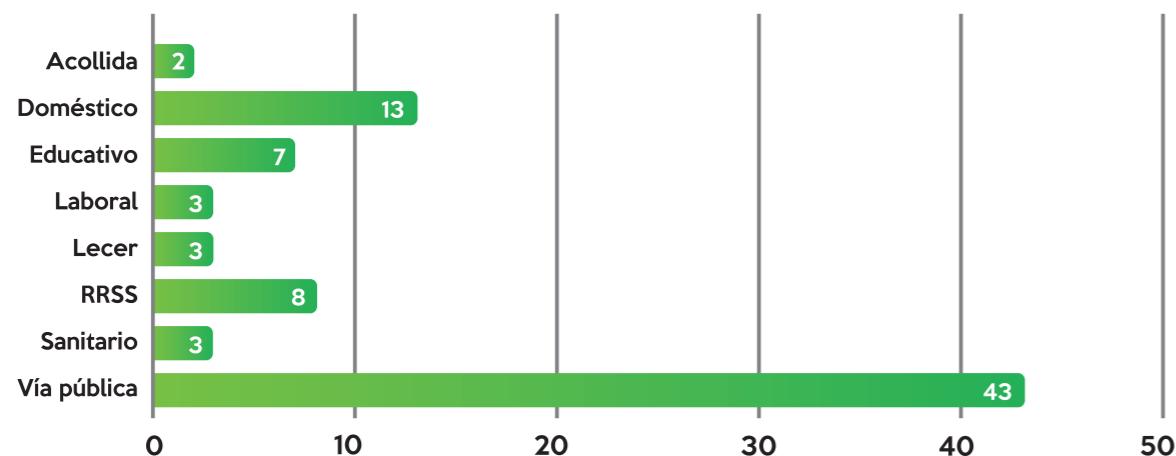

Atendendo á tipoloxía dos mesmos, a **violencia más frecuente á que se enfrenta a comunidade LGTBI en Galicia son os insultos** (31,7%), **seguida dos ataques ao patrimonio**, referidos a actos vandálicos cara propiedades de titularidade pública, p.ex. centros educativos ou privada, p.ex. vivendas, así como espazos de visibilidade do colectivo LGTBI entre os que figuran pasos de peóns, bancos ou murais coas cores da bandeira LGTBI, etc. Este tipo de incidentes representan o 22% do total recollido neste estudio e experimentan un aumento porcentual do 349% con respecto ao informe anterior.

En terceiro lugar sitúanse as agresións cunha componente física e verbal (18,3%). Porcentualmente estas agresións vense igualadas pola suma das agresións de acoso e ciberacoso, cun 9,8% e un 8,5% respectivamente.

Van pechando esta gráfica os incidentes relativos á denegación de servizos (7,3%), a maioría deles vencellados á atención das persoas trans no eido sanitario. Outros espazos nos que este colectivo sufriu discriminación foron os institutos e os servizos de primeira acollida para persoas migrantes.

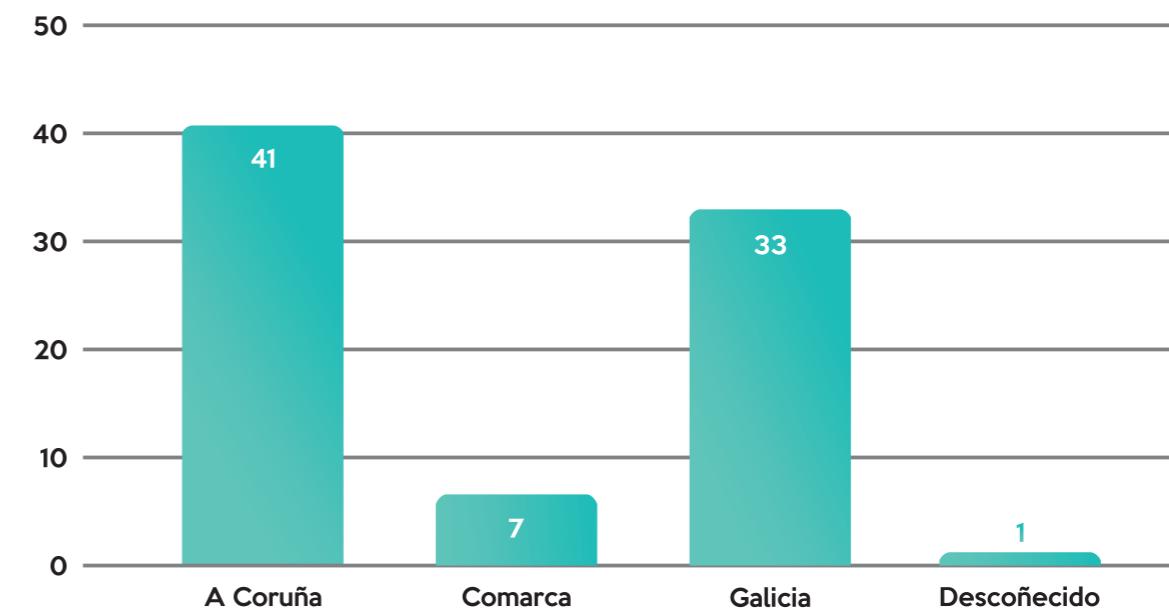
Número de incidentes de odio por eido

A violencia cara a comunidade LGTBI ten lugar en diferentes espazos que forman parte da vida cotiá de todas as persoas, independentemente da súa orientación sexual ou identidade de xénero.

Ao igual que aconteceu en 2020, **a vía pública continúa a ser o lugar onde se producen a maioría de incidentes de odio**. Xa en segundo lugar pero a moita distancia atopamos os incidentes vencellados ao ámbito doméstico, seguido moi de preto polos que teñen como orixe as redes sociais e o eido educativo. Neste último ámbito, o Observatorio Coruñés contra a LGTBIfobia continúa, aos poucos, rexistrando incidentes, malia o complexo destes casos, nos que a vítima é unha persoa menor de idade.

Distribución xeográfica dos incidentes de odio

Segundo os criterios xeográficos explicados na metodoloxía deste informe, **dos 82 incidentes rexistrados, un 50% tiveron como escenario a cidade da Coruña**. En números absolutos no pasado informe este observatorio rexistrou nesta cidade **13 incidentes de odio** fronte aos **41 actuais**, o que supón un incremento porcentual do **315,38%**.

Sen contar os incidentes de odio acontecidos na cidade da Coruña e a súa comarca, o conxunto do territorio galego tamén experimentou un incremento da LGTBIfobia, pasando de 27 no ano 2020 a 33 durante o 2021, o que supón un aumento do 22,22%.

Finalmente, e seguindo a tendencia anteriormente descrita, a comarca da Coruña tamén experimenta un incremento da LGTBIfobia detectada polo observatorio. Os incidentes de odio tiveron como escenario os concellos de Cambre, Culleredo, Sada, Arteixo e Oleiros. Neste último foron rexistrados tres casos.

Como se sinalou con anterioriedade, é posible porse en contacto con este servizo a través do formulario web, no que non é obrigatorio aportar esta información. Isto explica a presenza dun único caso de LGTBIfobia cunha localización descoñecida fronte aos catro do pasado 2020.

5

CONCLUSIÓN E RECOMENDACIÓN

En setembro de 2021 reuniuse de maneira extraordinaria a Comisión de Seguimiento do Plan de Acción de Loita contra os Delitos de Odio, a urxencia deste encontro veu motivada polos graves incidentes de odio acontecidos, especialmente durante a época estival. O último dos informes (España. Ministerio del Interior, n.d., p. 17) sobre delitos de odio publicado polo Ministerio do Interior sinala á discriminación por orientación sexual ou/e identidade de xénero como a terceira causa máis rexistrada dentro das diferentes categorías que os constituen.

O ano 2021 estivo claramente marcado polo asasinato de Samuel Luiz, que provocou grandes mobilizacións, non só na nosa comunidade senon no conxunto do Estado. Este terrible suceso, xunto con outras agresións cara a nosa comunidade, situou de novo na axenda a necesidade de implementar políticas efectivas contra os discursos de odio. Grazas ao impulso do Terceiro Sector, comezamos a albiscar algúun avance neste eido. A convocatoria en febreiro de 2022 por parte da FELGTBI+ da 1ª Mesa do Pacto Social para un Pacto de Estado fronte aos Discursos de Odio contra Grupos Vulnerables (FELGTBI+, 2022) supón un paso importante neste obxectivo de erradicar o odio da nosa sociedade.

Un ano máis este informe do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia ten como principal obxectivo facer unha radiografía da situación das persoas LGTBI en Galicia. Esta análise cobra quizais máis importancia, agora que parece que imos deixando atrás uns anos marcados pola COVID-19. Malia que poida ser precipitado facer un balance deses tempos pola súa proximidade temporal, os efectos na saúde mental das persoas LGTBI xa son especialmente notables. Case de forma cotiá, o equipo do observatorio recibe peticións de persoas usuarias solicitando os servizos de profesionais da psicoloxía ou que xa están sendo tratadas por problemas de ansiedade, depresións ou mesmo pensamentos e tentativas de suicidio. Neste senso, celebramos a aprobación do Plan de Acción 2021-2024 Saúde Mental e COVID-19 (Gabinete de presidencia, 2021) por parte do goberno de España, mais sendo conscientes das limitacións orzamentarias do mesmo e de que as competencias en materia de saúde residen nas comunidades autónomas. Son estas últimas as que deben incrementar os cadros de persoal nos servizos de saúde mental e formar a estos equipos nas especificidades propias da comunidade LGTBI.

A maiores das problemáticas mencionadas no anterior parágrafo, no caso do colectivo trans hai que lle sumar os problemas de subministración de determinadas terapias de reemprazamento hormonal. Esta escaseza nalgúns tratamentos forzou a estas persoas a percorrer quilómetros por toda Galicia ata atopar unha farmacia que lles proporcionase a medicación que precisaban. A súa vez, os cambios continuos nos tratamentos provocaron unha sobrecarga de traballo nos servizos de endocrinoloxía dos hospitais galegos, que xa de por si contan con equipos moi limitados que teñan coñecementos sobre a realidade das persoas trans. Co fin de atallar esta problemática, que tamén afectou a outras comunidades autónomas, a Comisión Interministerial de Prezos dos Medicamentos incluiu un novo tratamento hormonal dentro da carteira do Sistema Nacional de Saúde (Ministerio de sanidad, 2021). Este logro non tería sido posible sen a presión da FELGTBI+, federación da que ALAS A Coruña forma parte desde 2015.

Outro colectivo que ten problemas no acceso ao sistema sanitario é a poboación migrante LGTBI. O número de atencións solicitadas por parte deste grupo de persoas continúa medrando. O observatorio é cada vez máis coñecido entre este sector da poboación e o número de nacionalidades consecuentemente vese ampliado, pasando de oito no 2018 ata as catorce

actuais. Durante estes máis de catro anos de traballo do observatorio, a información que este colectivo precisa mudou considerablemente. Se nos inicios do servizo esta poboación o que procuraba era unha inclusión na comunidade LGTBI da Coruña e da súa comarca, na actualidade este grupo de persoas demanda información e asesoramento vincellado aos procedementos legais para tramitar as súas solicitudes de asilo e refuxio, así como de recursos de orientación laboral unha vez que están en posesión dos seus permisos de traballo. As limitacións de recursos humanos e económicos do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia, xunto coa saturación a nivel estatal para iniciar os procesos de asilo e refuxio, dificultan proporcionar á comunidade de migrantes LGTBI duns servizos á altura das súas demandas.

A COVID-19 deixou unha pegada imborrable nos sistemas sanitarios pero tamén tivo un gran impacto no mercado laboral, malia a protección social dos ERTE, un escudo social que non chegou ás persoas máis vulnerables e excluídas desde hai décadas do mercado de traballo, como por exemplo as mulleres trans ou as persoas traballadoras do sexo. Precisamente para mellorar a inserción sociolaboral de persoas en risco de exclusión social, a derivación a programas como Yes We Trans da FELGTBI+ ou ao proxecto Coruña Suma do Concello da Coruña, foron esenciais. Por outra banda, as persoas LGTBI que forman parte da poboación activa non están exentas de sufrir discriminacións nos seus postos de traballo, de feito, Galicia ocupa o terceiro posto entre as comunidades autónomas con máis discriminación neste eido cara a comunidade LGTBI (Europa Press, 2021), segundo un informe da UGT. Un caso que proba esta situación e que contou, entre outras entidades, co respaldo do noso observatorio, foi o de Fito Ferreiro, traballador da TVG que denunciou a súa empresa (López, 2021) por acoso laboral por mor da súa orientación sexual. En novembro de 2021 o Xulgado do social nº3 de Santiago de Compostela desestimou a demanda (Bautista, 2021) presentada por este empregado pero o proceso xudicial continúa a día de hoxe nos tribunais.

A educación é un piar fundamental para poñer fin á discriminación da comunidade LGTBI é por iso que o Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia imparte de maneira regular obradoiros en centros educativos de toda Galicia. O acceso aos mesmos non é doado, e só é posible cando existe persoal docente comprometido e sensibilizado cunha educación baseada na DASXF. A aplicación da nova lei de educación estatal aos currículos das diferentes etapas formativas por parte da Consellería de Educación abre na actualidade unha oportunidade única para a inclusión deste tipo de contidos nos mesmos, non dun xeito transversal senón de forma específica. Como no pasado informe, reclamamos a actualización do I Plan de Actuacións para a Igualdade nos Centros Educativos de Galicia 2016-2020 (Secretaría Xeral da Igualdade, n.d.). Este documento é chave para garantir unha educación diversa e igualitaria, así como tecer vínculos entre os centros educativos e as entidades LGTBI. Malia a non actualización deste plan, ao longo do 2021 o observatorio brindou formación a 1267 persoas, destacando o logro de que un destes obradoiros contase co aval do Centro Autonómico de Formación e Innovación, pertencente á Consellería de Educación. Tamén queremos poñer en valor a volta das formacións en DASXF a nosa cidade tras anos de ausencia, en concreto a dous centros, o CEIP María Barbeito e o IES Rafael Dieste, a pesares de seguir agardando a nosa inclusión no programa Coruña Educa do Concello da Coruña.

A comunidade educativa amosa ano a ano unha maior confianza no noso servizo, proba disto é que as atencións relativas ao eido educativo pasaron de 12 no ano 2020 ás 40 actuais. Moitas destas consultas veñen motivadas pola posta en práctica nos centros educativos do Protocolo de Identidade de Xénero da Xunta de Galicia (Dirección Xeral de Educación, Formación Profesional e Innovación Educativa, 2016), un documento que precisa dunha urgente actualización para adaptarse á nova realidade das persoas trans nos centros de ensino. Xa por último, queremos subliñar a importancia de traballar a DASXF na educación non formal. Actuacións como as levadas a cabo polo Concello de Narón nos seus campamentos urbanos, nos que se visibilizan as realidades LGTBI teñen que ser o modelo a seguir por parte doutros municipios e administracións xa que, tal e como demostra un estudio elaborado pola FELGTBI+, más da metade da infancia e xuventude trans ten sufrido algún tipo de discriminación por mor da súa identidade en actividades extraescolares ou campamentos (FELGTBI+, 2021).

Este cuarto informe do Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia, como mencionamos anteriormente, ven marcado polo asasinato de Samuel, pero tamén por outros casos de LGTBIofobia que aconteceron en Galicia ao longo do 2021. Os 82 incidentes de odio rexistrados polo observatorio deben motivar unha análise entre as persoas que ostentan cargos de responsabilidade nas institucións galegas. Unha sociedade que demanda a aprobación dunha lei a nivel estatal que garanta os dereitos da comunidade LGTBI (Flick, 2022) non pode seguir a sufrir estes niveis de violencia e odio.

Para dar resposta a estas demandas dunha maioría social, o Observatorio Coruñés contra a LGTBIofobia cre necesario poñer en marcha as seguintes medidas para facer de Galicia unha comunidade autónoma libre de LGTBIofobia:

- O total de incidentes de odio rexistrados polo observatorio no 2021 fan necesario poñer en marcha iniciativas en prol da visibilidade LGTBI. Un bo punto de partida sería a sinatura de convenios de colaboración con institucións públicas, comezando polos da nosa comarca.
- Impulsar o asociacionismo LGTBI nas provincias de Lugo e Ourense, onde os datos recollidos polo observatorio non representan a realidade das persoas da nosa comunidade residentes neses territorios, especialmente nas áreas más rurais.
- Poñer en funcionamento recursos de acollida para vítimas da LGTBIofobia nas principais urbes galegas para atender as necesidades específicas deste colectivo.
- Mellorar a comunicación e formación dos corpos policiais, especialmente das policías municipais. Do mesmo modo, tamén vemos importante dotar de formación en DASXF ao persoal da administración de xustiza.
- Reactivar as formacións para a capacitación na realización das probas rápidas de VIH por parte da Dirección Xeral de Saúde Pública da Xunta de Galicia, bloqueadas desde hai máis de dous anos.
- Formar ao persoal sanitario en DASXF, especialmente no relativo ás realidades trans.
- Garantir o acceso de toda a cidadanía ás unidades de saúde mental dentro do Sistema Nacional de Saúde, independentemente do seu nivel de renda. Por segundo ano consecutivo o observatorio ve preciso a integración de persoal especializado neste eido dentro da carteira de servizos que se oferta ao concxunto da cidadanía.
- Fomentar a creación de plans de actuación no eido das administracións públicas e das empresas que garantan os dereitos das persoas LGTBI no mundo laboral.
- Facilitar o acceso de entidades LGTBI a centros educativos e en todos os niveis co fin de aumentar os coñecementos da comunidade educativa en DASXF.
- Actualizar o Protocolo de Identidade de Xénero da Xunta de Galicia, así como o I Plan de Actuacións para a Igualdade nos Centros Educativos de Galicia 2016-2020.
- Impulsar desde as administracións públicas a realización de investigacións sobre problemáticas e necesidades da comunidade LGTBI, contando cos coñecementos e a experiencia das entidades LGTBI e das universidades galegas, evitando o intrusismo de empresas con dubidosa formación en DASXF.
- Implementar a Lei 2/2014, dotala de partidas orzamentarias e reformulala incluíndo un capítulo sancionador.

6

BIBLIOGRAFÍA

Bautista, C. (2021, 10 novembro). El Juzgado desestima la demanda por acoso de Fito Ferreiro contra la TVG. *Cadena SER*.
https://cadenaser.com/emisora/2021/11/10/radio_coruna/1636543847_937389.html

Ministerio del Interior, España. (2020). *Informe sobre la evolución de los delitos de odio en España 2020*.

Dirección Xeral de Educación, Formación Profesional e Innovación Educativa. (2016). *Protocolo educativo para garantir a igualdade, a non discriminación e a liberdade de identidade de xénero*.
http://www.edu.xunta.gal/portal/sites/web/files/identidade_de_xenero_caderno_1.pdf

Europa Press. (2021, 21 outubro). Un estudio de UGT sitúa a Galicia como la tercera comunidad con más discriminación laboral hacia el colectivo LGTBI. *Europa Press*.
<https://www.europapress.es/galicia/noticia-estudio-ugt-situa-galicia-tercera-comunidad-mas-discriminacion-laboral-colectivo-lgtbi-20211021145015.html>

FELGTBI+. (2021, 15 maio). *Más de la mitad de la infancia y juventud trans sufre transfobia en extraescolares y campamentos*. Felgtbi+. <https://felgb.org/blog/2021/09/15/mas-de-la-mitad-de-la-infancia-y-juventud-trans-sufrisce-transfobia-en-extraescolares-y-campamentos/>

FELGTBI+. (2022, 4 febreiro). *FELGTBI+ impulsa la 10 Mesa del Pacto Social para un Pacto de Estado frente a los Discursos de Odio contra Grupos Vulnerables*. FELGTBI+.
<https://felgb.org/blog/2022/02/04/felgb-impulsa-la-10-mesa-del-pacto-social-para-un-pacto-de-estado-frente-a-los-discursos-de-odio-contra-grupos-vulnerables/>

Flick. (2022, 22 marzo). *Una mayoría abrumadora de votantes del PSOE apoya la «ley trans»*. Dosmanzanas - La Web de Noticias LGTB; DosManzanas.
<https://www.dosmanzanas.com/2022/01/una-mayoria-abrumadora-de-votantes-del-psoe-apoya-la-ley-trans.html>

Gabinete de presidencia. (2021, 9 outubro). *La Moncloa. 09/10/2021. El Gobierno presenta el Plan de Acción 2021-2024 Salud Mental y COVID-19 para atender al impacto provocado por la pandemia [Presidente/Actividad]*. La Moncloa.
<https://www.lamoncloa.gob.es/presidente/actividades/paginas/2021/091021salud-mental.aspx>

López, E. (2021, 8 xuño). El cámara y concejal del PSOE Fito Ferreiro denuncia en los juzgados que la CRTVG le ha acosado por ser gay. *Cadena SER*.
https://cadenaser.com/emisora/2021/06/08/radio_coruna/1623148995_590968.html

Ministerio de sanidad. (2021, 9 decembro). *La Moncloa. 09/12/2021. El Ministerio de Sanidad avanza en los derechos de los colectivos trans [Prensa/Actualidad/Sanidad]*. La Moncloa.
https://www.lamoncloa.gob.es/serviciosdeprensa/notasprensa/sanidad14/Paginas/2021/091221-colectivos_trans.aspx

Palomino, S. (2021, 28 xuño). Nada que celebrar: Colombia, México y Honduras registran el 89% de los ataques contra las personas LGTBI. *Ediciones EL PAÍS S.L.*
<https://elpais.com/sociedad/2021-06-28/nada-que-celebrar-colombia-mexico-y-honduras-registran-el-89-de-los-ataques-contra-las-personas-lgbt.html>

Secretaría Xeral da Igualdade. (n.d.). *I Plan de actuaciones para la Igualdad en los centros educativos de Galicia 2016-2020. Mujeres En Galicia*. <http://igualdade.xunta.gal/es/programas/i-plan-de-actuaciones-para-la-igualdad-en-los-centros-educativos-de-galicia-2016-2020>

